

میتاق ملی

(مجموعه مقالات به مناسبت بزرگداشت روز قانون اساسی)

زیر نظر

دکتر لعلیا جنیدی

معاون حقوقی رئیس جمهور

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

دکتر سیمین عباسی

معاون پژوهش و ترویج قانون اساسی معاونت حقوقی رئیس جمهور

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

فیبا

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

- عنوان و نام پدیدآور: میثاق ملی: مجموعه مقالات به مناسبت بزرگداشت قانون اساسی / زیر نظر لعیا جنیدی، بیژن عباسی؛ تهیه و تنظیم: مصطفی رضایی؛ ویراستاری ام سلمه نوری؛ [برای] معاونت حقوقی ریاست جمهوری.
- مشخصات نشر: تهران، ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، اداره چاپ و انتشار، ۱۴۰۰
- مشخصات ظاهری: ۳۷۴ ص.؛ ۱۴،۵ × ۲۱،۹ س.م.
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۰۴-۸۵-۷
- وضعیت فیبا
- فهرست نویسی:
- عنوان دیگر: مجموعه مقالات به مناسبت بزرگداشت قانون اساسی.
- موضوع: حقوق اساسی -- ایران -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
- موضوع: Constitutional Law - - Iran - - Addresses, essays, lectures
- موضوع: ایران -- قانون اساسی (جمهوری اسلامی) -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
- موضوع: Constitutions - - Iran (Islamic Republic) - - Addresses, essays, lectures
- شناسه افزوده: جنیدی، لعیا، ۱۳۴۷-
- شناسه افزوده: عباسی لاهیجی، بیژن، ۱۳۵۴-
- شناسه افزوده: رضایی، مصطفی، ۱۳۷۰-
- شناسه افزوده: ایران، ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات کشور، اداره چاپ و انتشار،
- شناسه افزوده: ریاست جمهوری، معاونت حقوقی
- رده‌بندی کنگره: KMH ۲۰۶۴/۵۱۳۶۸
- رده‌بندی دیویی: ۳۴۲/۵۵۰۲۳
- شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۲۸۲۷۶
- وضعیت رکورد فیبا

میثاق ملی: مجموعه مقالات به مناسبت روز بزرگداشت قانون اساسی

زیر نظر: لعیا جنیدی، بیژن عباسی

همکاران علمی همایش: دکتر بیژن عباسی، دکتر علی اکبر گرجی، مهدی مهدی‌زاده،
دکتر ولی رستمی، مصطفی رضایی، دکتر بهناز احمدوند و دکتر محمد اسعدی
ناشر: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی رییس جمهور

تهیه و تنظیم: مصطفی رضایی

ویراستاری و صفحه‌آرایی: ام‌سلمه نوری

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

تاریخ و نوبت چاپ: چاپ اول (بهار ۱۴۰۰)

اداره چاپ و انتشار معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات
نشانی: تهران، خیابان ولی عصر (عج)، قبل از چهار راه جمهوری اسلامی، شماره ۱۱۵۸
کد پستی: ۱۳۱۶۷۶۷۴۵۱
دورنگار: ۰۹۸۲۱-۶۶۴۹۲۷۰۷
پیامک: ۶۴۴۵۵۵۷۷۷۷
تلفن: ۰۹۸۲۱-۶۶۴۹۲۷۰۸
پست الکترونیک: law@iripo.ir
پایگاه اینترنتی: www.dotic.ir

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر برای معاونت حقوقی رییس جمهور
محفوظ است.

فهرست مطالب

- ۷..... دیباچه
- ۹..... سخنرانی معاون حقوقی رییس جمهور، لعیا جنیدی
- ۱۷..... سخنرانی معاون پژوهش و ترویج قانون اساسی، بیژن عباسی

فصل نخست: قانون اساسی گرایي و الزامات آن / ۱۹

- ۲۰..... الزامات قانون اساسی گرایي
خدیجه شجاعیان
- ۲۹..... انواع اساسی گرایي
مصطفی رضایی
- ۴۰..... رابطه «نافرمانی مدنی» و «انقلاب» با قانون اساسی
بهزاد نگهداری
- ۴۹..... بررسی ضرورت چگونگی بازنگری در قانون اساسی
عباس شهابی

فصل دوم: حق دسترسی به اطلاعات / ۶۱

- ۶۲..... حق دسترسی به اطلاعات در فضای مجازی با توجه به منشور حقوق شهروندی
مهدی زینالزاده و محمود شفیعی
- ۷۵..... تحلیل آزادی بیان و رابطه آن با حق دسترسی به اطلاعات با نگاهی به قوانین موضوعه
بنت‌اله نیکنامی و علیرضا علیشاهی
- ۸۹..... آزادی مطبوعات و محدودیت‌های ناظر بر آن در نظام حقوقی بین‌المللی و نظام حقوقی ایران
امیر عسگری ده‌آبادی

فصل سوم: آزادی تشکل و اجتماعات / ۱۰۳

- ۱۰۴..... مطالعه تطبیقی آزادی تشکل در قوانین اساسی ایران، افغانستان و پاکستان
رامین دادپاس و محسن ابراهیمی
- ۱۱۹..... حق آزادی تجمع و تظاهرات
مسیح طاهری بروجنی

فصل چهارم: امنیت قضایی و حق بر دادرسی منصفانه / ۱۳۰

- ۱۳۱ مفهوم و جایگاه استقلال قضایی در قانون اساسی
فرشید مقیمیان بروجنی
- ۱۴۳... الزامات ضابطین دادگستری در حفظ حقوق شهروندی بزه‌دیده در فرایند دادرسی عادلانه ...
زینب نجمی و رضا نیکخواه
- ۱۵۶..... مبانی و ماهی حق سکوت متهم از منظر حق بر امنیت قضایی
رضا بهمنی و سیدعلی دانش

فصل پنجم: حق بر سلامت / ۱۶۷

- ۱۶۸..... تبیین جایگاه دولت در تأمین حقوق سلامت شهروندان
وجیه داستانی
- ۱۷۴..... دادرسی‌پذیری حق بر آموزش و حق بر بهداشت در نظام حقوقی ایران در پرتو قانون اساسی
محمد علی‌پور

فصل ششم: حق بر محیط زیست سالم / ۱۸۷

- ۱۸۸..... بررسی رویکردهای محیط‌زیستی سالم
محمدجواد حسینی
- ۱۹۸..... بررسی تطبیقی حقوق حفاظت از هوا در ایران و اتحادیه اروپا
آذین رحمانیان

فصل هفتم: تفکیک قوا / ۲۱۹

- ۲۲۰..... تعادل و تناسب قوا در منظومه قانون اساسی با تأکید بر قوه مجریه
نادر پورارشد
- ۲۳۰..... تأملی بر مؤلفه‌ها، مزایا و معایب نظام پارلمانی و امکان‌سنجی تحول به نظام پارلمانی در ایران ...
محمدحسین صادقی

فصل هشتم: قوه مجریه و قانون اساسی / ۲۴۷

- ۲۴۸..... جایگاه قوه مجریه در قانون اساسی..... اسماعیل جعفری
- ۲۵۸..... تداخل صلاحیت قوه مقننه و قوه مجریه در رسیدگی به لوایح برنامه توسعه و بودجه..... پرستو سادات جلالی و بابک درویشی
- ۲۷۰..... مسئولیت رییس جمهور در اجرای قانون اساسی در پرتو اصل ولایت فقیه..... یونس فتحی و سارا نوروزی

فصل نهم: شورای نگهبان / ۲۷۹

- ۲۸۰..... بررسی حدود نظارت شورای نگهبان بر انتخابات بر مبنای اصل ۹۹..... فاطمه یزدی
- ۲۸۹..... بررسی حقوق زنان در قانون اساسی و تعبیر رجل سیاسی و مذهبی در اصل ۱۱۵..... محمد صابری نژاد و صدف وفا
- ۲۹۸..... نظارت شرعی در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران..... رحیم آل شیخ

فصل دهم: دموکراسی، حقوق بشر و قانون اساسی / ۳۰۹

- ۳۱۰..... بازگشت به دموکراسی مستقیم: درنگی بر اصل ۵۹ قانون اساسی با نگاهی به نمونه تلگرام..... سعید رضادوست
- ۳۱۸..... تحدید مفهومی حقوق عامه و احیای آن توسط دادستان..... فاطمه افشاری و آرین پنتفت
- ۳۳۸..... ضرورت توجه به مسئله اقتصاد سیاسی قانون اساسی..... سیدجعفر حسینی، روح‌الله ابوجعفری و داود کریمی‌پور
- ۳۴۹..... حقوق سیاسی اقلیت‌ها در قانون اساسی و اسناد بین‌المللی..... حدیثه داودی و محمد پرسا
- ۳۶۱..... قانون اساسی و سیاست تبعیض مثبت..... محسن محمدی و امیر فروزمهر

دیباچه

امروزه کمتر کشوری را در جهان سراغ داریم که قانون اساسی نداشته باشد و ساختار حکومت و تنظیم رابطه قدرت و مردم و تضمین حقوق و آزادی‌های شهروندان آن سرزمین در قانون اساسی مشخص نشده باشد. در واقع، قانون اساسی‌گرایی امروزه یکی از وجوه مشترک حکمرانی در عصر جدید است. ولی پرسش اینجاست که صرف داشتن قانون اساسی، تضمینی کافی است برای حقوق شهروندان و محدود ساختن قدرت؟ بی‌شک، تصریح بر حقوق شهروندان و تنظیم مناسبات قدرت در سندی نوشته که اکثریت ملت به آن رأی داده‌اند و به‌عنوان میثاق ملی از آن یاد می‌شود، می‌تواند چراغ راهنمایی برای مطالبه‌گری شهروندان نسبت به حقوق مصرح قانونی خود و بازخواست از فرمانروایان در برابر عدم تخطی از اختیارات و صلاحیت‌های قانونی آنها باشد. اما این امر به‌تنهایی کافی نیست تا هنگامی که قانون اساسی و مسائل مربوط به آن در گفتمان عمومی جامعه مطرح نشود و این قانون فراتر از مباحث دانشگاهی و درگیری‌های سیاستمداران به قانون اساسی مردم تبدیل نشود، نمی‌توان از آن انتظار داشت که کارکرد اصلی‌اش را ایفا کند. به گفته توماس سائول، «باید از قانون اساسی حمایت کنیم، تا قانون اساسی از ما حمایت کند». در واقع، داشتن قانون اساسی و درک توانایی‌های عملی آن، دو امر مجزا است. آموزش قانون اساسی باید در برنامه درسی دانش‌آموزان و دانشجویان در همه مقاطع و رشته‌ها گنجانده شود و رسانه‌ها، خبرگزاری‌ها و مطبوعات نیز باید به مسائل مربوط به قانون اساسی توجه بیشتری نشان دهند و مخاطبان‌شان را با کارکرد مهم قانون اساسی و نیز حقوق قانونی خود آگاه کنند. افزون بر این، قضات و وکلای نیز باید استناد به قانون اساسی را در دستور کاری خود قرار دهند و تمسک به قانون اساسی در لویح و آرا و احکام و نهایتاً اجرای آن را به امری معمول و رایج تبدیل کند و قانون اساسی را از انزوای فعلی به در آورند. مهم‌تر از موارد یاد شده این است که شورای نگهبان نیز به‌عنوان نگهبان و حافظ قانون اساسی باید رسالت خود در حمایت از حقوق و آزادی‌های شهروندان و جلوگیری از تعدیات مقامات و دستگاه‌های حکومتی نسبت به قانون اساسی را با اهتمام دنبال نماید و از فراموش شدن این مهم پیشگیری کند.

قانون اساسی نیز همانند بیشتر آفرینش‌های بشری در پاسخ به مسأله‌ای به‌وجود آمده است. مسئله خاصی که قانون اساسی برای حل آن می‌کوشد، این است که چگونه می‌توان در قلمرویی معین و تحت یک سازمان سیاسی، جامعه‌ای امن و باثبات ساخت؛ قوانین اساسی همواره برای تضمین گونه‌ای ثبات و پیش‌بینی‌پذیری تدوین و تصویب شده‌اند. شاید به همین دلیل مؤسسان و بنیان‌گذاران هر نظام سیاسی از جمله بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، بر تصویب هرچه سریع‌تر قانون اساسی تأکید می‌نمایند. می‌دانیم که در دوران پهلوی اول و دوم قانون اساسی مشروطیت نقض و با عدم رعایت ضوابط برگزاری انتخابات صحیح مجلس شورای ملی به‌ترتیب مقرر در قانون اساسی، و نیز تحمیل خواست شاه بر نخست‌وزیر و وزیران، قانون اساسی را بیشتر به قانونی نمادین و تشریفاتی تبدیل شد. همواره یکی از اهداف حرکت اجتماعی بزرگ سال ۱۳۵۷ مانند حرکت بنیادین مشروطیت، تدوین و تصویب قانون اساسی بر پایه خواست ملت بود و بسیار مهم است که بتوان هنجارها و ساختارهای مقرر در این قانون اساسی را

به‌درستی محقق و به حقوق و آزادی‌های مقرر در آن دست یافت. حال با گذشت چهار دهه از تصویب قانون اساسی، به‌جاست که به این میثاق ملی و سند بنیادین التفات و اهتمام بیشتری شود، به قواعد و ساختارهای منبعث از آن احترام گذاشته و اجرای اصول آن تضمین گردد. روز ۱۲ آذر، به‌عنوان روز بزرگداشت قانون اساسی نام‌گذاری شده است تا چنین روزی را معتنم و بزرگ شمریم. به همین مناسبت، معاونت حقوقی رییس‌جمهور اقدام به برگزاری مسابقه مقاله‌نویسی در میان استادان جوان و دانشجویان رشته حقوق عمومی و دیگر رشته‌های مرتبط به‌مناسبت بزرگداشت این روز نمود که مقالات منتخب آن در این کتاب گردآوری شده‌اند. بدیهی است که نویسندگان نظرات و اندیشه‌های خود را در مقالات بازتاب داده‌اند و نظرات ارایه شده نظر شخصی اینجانب یا نظر معاونت حقوقی رییس‌جمهور نیست. این معاونت در مقام انجام وظیفه خود برای ترویج قانون اساسی و تشویق و تولید ادبیات حقوقی پیرامون آن اقدام به برگزاری این‌گونه همایش‌ها و نشست‌ها می‌نماید و امیدوار است با این اقدام، گامی مؤثر در جهت اعتلا و ترویج قانون اساسی برداشته باشد. در پایان از کلیه دست‌اندرکاران و عزیزانی که در تهیه، تنظیم، ویرایش و گردآوری این مجموعه همراهی نمودند، به‌ویژه جناب آقای دکتر بیژن عباسی، تشکر و قدردانی می‌شود.

دکتر لعلیا جنیدی

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

معاون حقوقی رییس‌جمهور